

DOI: 10.25140/2411-5215-2023-1(33)-85-97

УДК 332.13

JEL Classification: E20; H22; L16; R11

Микола Бутко

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: butko.mykola@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Юлія Харченко

кандидат наук з державного управління
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

Валерій Колоша

кандидат економічних наук
директор ПСП «Пісківське» Чернігівської області (Чернігів, Україна)
E-mail: kolosha.v.p@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8312-8389>

Олег Рассказов

аспірант кафедри менеджменту та державної служби,
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: oleh.passkazov@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розробка та впровадження суттєвих інституціональних змін функціонування агропромислового виробництва та розвитку сільських територій, надзвичайно актуалізувалась під час військової агресії росії та буде одним із головних завдань повоєнної відбудови країни. Автори статті вбачають, необхідність змін нормативно-правового поля, використанні інструментів підтримки як на державному, так і на регіональному рівні, створенні відкритої та доступної інформаційної сфери, формування інститутів які сприяють розвитку агропромислового комплексу України, як одного з найактуальніших сегментів національної економіки, який забезпечує належний рівень продовольчої безпеки регіонів і держави загалом, а також формує вагомий її експортний потенціал. Авторами в статті визначені основні максими реалізації удосконаленої інституціональної сфери розвитку нових виробничо-територіальних формувань.

У статті зазначено, що вирішення проблеми продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях, в першу чергу, залежить від ефективності використання механізмів забезпечення функціонування аграрного сектора економіки та сунутніх сфер через модернізацію та удосконалення 7 основними рівнів, які формують інституціональну сферу розвитку, які виділяються за ступенем їх стійкості та тривалості існування.

Зазначено, що у великій кількості регіонів з агропромисловою спеціалізацією, які були окуповані, відновлення їх економічних, соціальних та екологічних можливостей необхідно буде починати заново, а таке відновлення спрямовувати на створення агропромислових формувань нового типу та побудови удосконаленої системи взаємовідносин в межах сільських територій, враховуючи нові цінності, мотивації.

Ключові слова: інституціоналізація; інституція, регіональний розвиток; агропромисловий комплекс; сільські території; виробничо-територіальні формування.

Рис.: 1. Бібл.: 7.

Постановка проблеми. Україна має у володінні потужний аграрний потенціал та систему переробки сільськогосподарської сировини, виробництва продовольчих і непродовольчих товарів, розгалужену логістичну мережу, яка обслуговує цей сектор, що зумовило значні обсяги виробництва агропродукції як для внутрішнього, так і для зовнішніх ринків. Активне впровадження інноваційних технологій в систему агропромислового виробництва сприяло збільшенню рівня присутності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках, наслідком чого стало зростання ролі України у світовій агропродовольчій системі, у якій за окремими позиціями наша держава займає провідні місця. Підтвердженням цього є ситуація щодо зростання дефіциту продовольчої продукції у багатьох країнах світу, внаслідок обмеження вивозу зерна зумовленого збройною агресією проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у сучасні дослідження на вітчизняному просторі у формування інституціональних засад агропромислового розвитку здійснили визнані автори: О. Бородіна, В. Борщевський, А. Гальчинський, М. Гладій, С. Кваша, Л. Лученко, П. Саблук, М. Хвесик, В. Кравців, М. Крапивко, І. Прокопа та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте науковий доробок зазначених та інших науковців не враховував інституціональні особливості впливу агроформувань на розвиток сільських територіальних громад у період активної фази воєнних дій та післявоєнної відбудови України.

Метою статті є обґрунтуванням інституціональних засад посилення впливу агропромислових підприємств нового типу на інклюзивний розвиток сільських територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Агропромислове виробництво, з його визначними природними, виробничими, соціальними можливостями, безпосередньо сформувало надзвичайно вагомий базис для ефективного функціонування всього господарського комплексу країни, забезпечуючи його продовольчу, а по цілому ряду параметрів і економічну, енергетичну та екологічну безпеку. Окремо слід відзначити і роль цього комплексу в забезпеченні соціальної безпеки. Унаслідок того, що його діяльність є структуроформуючою для розвитку сільських територіальних громад, населення сільських територій має можливість отримати робочі місця, реалізувати свої підприємницькі можливості, покращити родинний добробут, що сприяє самореалізації цієї категорії людей.

Незважаючи на широкі можливості агропромислового комплексу України забезпечувати ефективність функціонування цих соціально-економічних систем від мікрорівня до глобального, у його розвитку тривалий час накопичились складні інституціональні проблеми. Їх наявність значно гальмували прогресивні зміни які реалізовувались у сфері агропромислового виробництва, створювали бар'єри на шляху впровадження необхідних трансформаційних процесів, тим самим знижуючи ефективність функціонування як аграрної сфери, так і

всієї економіки країни. Це було зумовлено тим, що функціонування вітчизняного агропромислового комплексу та його складових тривалий час відбувався в умовах впливу застарілої парадигми розвитку, коли попередньо сформовані інститути та інституції не відповідали його наявним потребам. До їх складу та сутнісно-обмежувальних можливостей належать:

- надзвичайно високий рівень централізації владних повноважень, передусім у економічній сфері, що ускладнює процеси прийняття управлінських рішень щодо регулювання розвитку зазначеної сфери діяльності;

- значний нормативний та фіскальний тиск на підприємницькі структури, що формувало бар'єри не лише на шляху реалізації їхніх потенційних можливостей, а й повсякденного функціонування;

- створення сприятливих умов для монополізації та картелізації сфери аграрного виробництва, лобювання інтересів великих агрохолдингів, що отримують значні державні преференції, водночас обмежуючи можливості розвитку малого та середнього бізнесу на сільських територіях;

- реалізація механізмів протекціонізму у процесі регулюванні зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агропродовольчої сфери, що, з одного боку, забезпечує захист вітчизняних виробників від іноземної конкуренції, а з іншого – знижує інтерес таких виробників не лише до підвищення, а й навіть до збереження якості продукції, що вони виробляють;

- консервація моделі «дешевої робочої сили», яка на початкових етапах розвитку національного агропромислового виробництва була одним із основних чинників високого рівня конкурентоспроможності аграрної продукції, а в сучасних умовах – знижує продуктивність його діяльності, гальмує розвиток сільських територіальних громад;

- сформовані патерни поведінки мешканців сільських територій, які ґрунтуються, з одного боку, на завищених економічних та соціальних очікуваннях, а з іншого – на низькому рівні їх суспільної та економічної активності, через зневіру у можливостях реалізувати власні інтереси;

- ігнорування як можливостей сільських територіальних громад у забезпеченні розвитку агропромислових підприємств, так і їх потреб у досягненні власних цілей розвитку. Невикористання такого потенціалу сільських територій значно обмежує можливості подальшого ефективного розвитку агропромислового виробництва [1].

Наявність таких інституціональних прогалин спричинило виникнення додаткових інституціональних бар'єрів у процесі розвитку агропромислових підприємств і сільських територій, наслідком чого може стати деформація відносин у даній сфері, формування та поширення девіантних патернів поведінки її суб'єктів.

Саме тому для України першочергової необхідності набуває завдання формування нової парадигми післявоєнного розвитку агропромислового виробництва метою якої має стати підвищення ефективності використання

наявного потенціалу аграрного сектору економіки до якого має бути долучений потенціал сільських територіальних громад. Причиною такого поєднання є, з одного боку, позитивний досвід реалізації агропромислової політики у країнах ЄС, у яких розвиток сільських територій є органічною складовою такої політики, а з іншого – набуття сільськими територіальними громадами значної кількості інструментів регулювання економічного та соціального розвитку їх територій, внаслідок реалізації реформи децентралізації в Україні. Крім того, розвиток сільських територій та громад, які на них проживають, зумовлений реалізацією дуже важливої концепції сталого розвитку, яка виникла внаслідок посилення негативного впливу на навколишнє середовище досягнень науково-технічного прогресу та усвідомлення суспільством необхідності врахування екологічних ефектів, поряд з економічними і соціальними. Таким чином, саме комплексний та сталий розвиток сільських територіальних громад має стати базовим компонентом національної аграрної політики, оскільки на ефективності їх функціонування може бути реалізований мультиплікативний ефект як для агропромислового комплексу зокрема, так і для всього господарства країни загалом.

Для вирішення цього завдання значна увага має бути сконцентрована на удосконаленні інституціонального базису розвитку нових виробничо-територіальних формувань, які включатимуть агропромислові підприємства та територіальні громади.

На нашу думку, основними максимами реалізації удосконаленої інституціональної сфери розвитку нових виробничо-територіальних формувань мають стати:

1. Забезпечення комплексного розвитку, який передбачає оптимальне використання наявного природного, економічного, соціального потенціалів сільських територій з метою формування в їх межах раціональної структури виробництва, спрямованого на досягнення економічного, соціального та екологічного ефектів, а всі суперечності, які виникають між суб'єктами цього процесу, можуть бути ефективно вирішеними.

2. Дотримання економічної свободи, що базується на підтримці економічних, соціальних та екологічних ініціатив розвитку всіх учасників розвитку сфери агропромислового виробництва в межах встановлених правил і норм, які визначаються або на рівні держави чи регіону, або на рівні інтегрованих структур, сформованих суб'єктами даної сфери.

3. Сприяння відкритості та прозорості для доступності та зрозумілості інструментів і механізмів, які використовують суб'єкти сфери агропромислового виробництва у процесі своєї індивідуальної діяльності, взаємодії між собою або ж при формуванні інтегрованих структур. Метою реалізації цього максима є підвищення рівня довіри між суб'єктами цього сектору економіки, знаходження консенсусу в процесі їх взаємодії, удосконалення моделей їхньої поведінки.

4. Підтримка партнерства, котра базується на забезпеченні балансу інтересів та досягнення взаємоузгодженої діяльності всіх суб'єктів агропромислового виробництва. Це дасть можливість формувати інтегровані управлінські, виробничі, логістичні, дослідницькі, дорадчі та інші структури за участю всіх зацікавлених суб'єктів, які забезпечують зниження транзакційних витрат, зростання економічної, соціальної та екологічної ефективності діяльності даного сектору економіки.

5. Забезпечення соціальної спрямованості, яка передбачає необхідність зростання можливостей для самореалізації, підвищення соціального захисту та рівня добробуту населення сільських територій, що сприятиме удосконаленню його трудової, споживчої та суспільної поведінки.

6. Сприяння адаптивності, котрий вбачає необхідність формування таких моделей і структур взаємодії всіх учасників агропромислового виробництва, які забезпечать виявлення ризиків їхнього розвитку та запобігання кризових проявів, ефективно вирішення проблем, появи яких не вдалося запобігти, швидке пристосування до зміни внутрішніх та зовнішніх умов їх функціонування.

7. Всіляка підтримка і державні преференції у запровадженні новітніх форм територіальної організації агропромислового виробництва з урахуванням інтересів територіальних громад.

Формування та реалізація удосконаленої інституціональної сфери розвитку агропромислових підприємств нового типу з урахуванням необхідності використання ресурсів та можливостей сільських територіальних громад відбуватиметься тривалий період та потребуватиме значних зусиль з боку всіх зацікавлених у цьому процесі суб'єктів. Необхідність прикладення значних зусиль, витрат ресурсів та часу пояснюється тим, що побудова такої сфери, на нашу думку, має відбуватись через модернізацію та удосконалення 7 основними рівнів, які формують інституціональну сферу розвитку, які виділяються за ступенем їхньої стійкості та тривалості існування (рис. 1).

І рівень характеризується найбільш високим рівнем стабільності та тривалості дії, оскільки базується на тривалих, об'єктивних та постійно відновлюваних взаємозв'язках та взаємозалежностях у таких масштабних інститутах як держава, ринок та суспільство. Однак, дані сфери зазнають постійних динамічних змін, які кумулятивно, через певний проміжок часу призводять і до зміни самих взаємозв'язків між суб'єктами та процесами які впливають на їх формування. Останні тенденції розвитку цих інститутів у глобальному масштабі, демонструють зміну цільових орієнтирів, пов'язаних із необхідністю вирішенням таких глобальних проблем як вичерпання природних, перш за все енергетичних ресурсів, погіршення клімату, зростання рівня бідності, подолання наслідків війн тощо. Це зумовило появу людиноцентричного типу розвитку. На думку Гальчинського А. С., «економіка, що виробляє товари, трансформується в економіку розширеного відтворення людини, економіку людини.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Рис. 1. Основні рівні інституціональної сфери розвитку

Джерело: розроблено авторами.

Сучасна реальність переконливо доводить, що порядок денний економіки виробництва товарів значною мірою вичерпано. У ній не залишається місця для креативних інновацій. Основоположним для системних інноваційних трансформацій стає визначення механізмів трансформації економіки товару в економіку людини» [2, с. 8]. Для сфери розвитку агропромислового виробництва такий перехід зумовить значне підвищення пріоритетності комплексного розвитку, наслідком чого має стати забезпечення повного та оптимального використання ресурсів території, в тому числі і можливостей сільських територіальних громад, послаблення впливу техногенних чинників на агроландшафти, забезпечення населення достатньою кількістю якісних продуктів харчування, значному підвищенню інклюзивності та рівня соціального захисту жителів сільських територій.

II рівень інституціональної сфери розвитку пов'язаний з такими компонентами, які формують матеріальний базис суспільного розвитку. Перш за все, це стосується природно-ресурсного та соціального потенціалу території, які можуть бути покладені в основу формування та розвитку територіальних

господарських систем, які своєю чергою можуть впливати на рівень розвитку та використання наявного потенціалу. Основою таких прямих і зворотних зв'язків є технології, які дають розширюють можливості трансформації використання потенціалу у виробництво і навпаки. Головними регуляторами таких зв'язків є держава та громадянське суспільство. Держава, яка за допомогою регуляторних інструментів розширює або обмежує можливості технологічного використання наявних ресурсів, забезпечує потреби суспільства, а воно своєю чергою повинно мати здатність впливати на прийняття управлінських рішень на державному рівні. Такий взаємний вплив забезпечує створення та розвиток форм життєдіяльності суспільства. У сфері розвитку агропромислових підприємств нового типу це буде проявлятися у можливостях впливу жителів громад сільських території на владні рішення щодо використання технологій на рівні суб'єктів господарювання або їх інтегрованих форм, для забезпечення оптимального використання наявних ресурсів території для отримання сталого ефекту всіма учасниками взаємодії.

На III рівні відбувається розвиток системи світоглядних цінностей суспільства та індивідів, що проявляється у формуванні та трансформації переконань щодо цілей та ідеалів життя і способів їх досягнення. Сформованість таких цілей та ідеалів визначає мотивацію та тип поведінки, її змістовність та спрямованість, рівень розвитку моральних і культурних інститутів. Цінності можуть трансформуватися внаслідок впливу природно-екологічних, демографічних, науково-технічних, соціогуманітарних та культурних факторів. У сучасних умовах найбільш вагомий вплив на трансформацію цінностей мають такі визнані на глобальному рівні кризові явища, як погіршення стану навколишнього середовища, дефіцит природних ресурсів, посилення демографічного дисбалансу та технологічних ризиків для здоров'я населення, незадовільний стан продовольчого забезпечення, поглиблення соціальної стратифікації тощо. У контексті забезпечення комплексного розвитку сільських територіальних громад реакцією на такі кризи має стати трансформація певних світоглядних цінностей як на рівні господарюючих суб'єктів, державних та місцевих органів влади, так і на суспільному й особистісному рівнях. Це, у свою чергу, має зумовити і трансформацію моральних та культурних принципів. Головною метою таких ціннісних змін має стати усвідомлення всіма суб'єктами необхідності такого типу розвитку, який би забезпечив безпечне, орієнтоване на людину досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей, сприяв розширенню можливостей наступних поколінь.

На IV рівні відбувається формування бачення бажаної структури економічних систем та цілей її розвитку. Даний рівень базується на результатах фундаментальних наукових досліджень, які обґрунтовують структуру суб'єктів та об'єктів суспільної взаємодії, систему взаємозв'язків та взаємозалежностей між ними, визначають принципи їхньої поведінки та фактори, які на неї впливають, окреслюють бажані результати розвитку залежно від

сформованих цінностей, пропонують найбільш раціональні напрями їх досягнення. Він є досить важливим для розвитку агропромислових формувань нового типу та сільських територій, оскільки визначає глибину та масштаби трансформації вже існуючої системи агропромислового виробництва. Саме тому, на даному етапі важливим є визначення та врахування цінностей діяльності державних та місцевих органів влади, суб'єктів господарювання, домогосподарств, глобальних гравців з метою взаємоузгодження їх інтересів, поширення нових або удосконалених принципів їх діяльності в нових умовах задля запобігання протидії трансформаційним процесам. Вагомим результатом реалізації цього етапу є визначення необхідності формування нових інститутів та інституцій, які мають посилити ефективність розвитку агропромислового виробництва та сільських територій.

Для V рівня інституціональної сфери розвитку характерним є формування, трансформація та розвиток економічних, соціальних, правові інститутів та інституцій, їх взаємодія відповідно до встановлених цілей та норми економічного, соціального та екологічного розвитку. З цих позицій до основних інституцій слід віднести державні органи влади, сільські територіальні громади, суб'єкти господарської діяльності, недержавні організації та структури у сфері, які відповідно до цілей своєї розвитку, за допомогою наявних у них інструментів формують правила взаємодії, норми та обмеження у процесі виробництва та реалізації агропромислової продукції, розвитку сільських територій. Базовими інститутами їх взаємодії є: повноваження державних та місцевих органів влади, система управління яка реалізується на рівня державних та недержавних структур, а також суб'єктів господарювання, а також власність, як інструмент отримання прибутку, праця, як форма взаємодії, прикладання зусиль населення та інструмент підвищення його добробуту. Базові інститути, крім прямого впливу, здійснюють формування та реалізацію додаткових, або похідних інституцій, таких як: ринкові механізми взаємодії, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, система та специфіки ціноутворення, векторів соціальний капітал тощо. Відповідно до позицій забезпечення формування та розвитку агропромислових підприємств нового типу та розвитку сільських територіальних громад на цьому рівні виникає необхідність у:

- формуванні механізмів взаємодії державних і місцевих органів влади та бізнесу, насамперед у напрямі підтримки розвитку сільських територіальних громад;
- розвиток саморегулятивних організацій, що мають за мету розмежування повноважень між органами державної влади та недержавними організаціями задля усунення надмірної регламентованості, децентралізації процесу прийняття управлінських рішень;
- підвищення ефективності розвитку системи дорадництва у сфері виробництва та реалізації агропромислової продукції, що надає інформаційну та консультаційну допомогу суб'єктам господарювання та населенню;

- сприяння розвитку інтегрованих структур по виробництву та реалізації агропродовольчої продукції з метою підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності її виробників;
- диверсифікації виробництва агропромислової продукції задля підвищення рівня його конкурентоспроможності, забезпечення сталого та стабільного розвитку;
- забезпечення підвищення ефективності використання інструментів регулювання аграрного ринку, задля забезпечення прозорості його функціонування, що сприятиме підвищенню рівня довіри між його учасниками, раціональному вирішенню суперечностей між ними, запобігатиме появі ризиків та їх розвитку у кризові явища у сфері виробництва, реалізації та споживання агропромислової продукції [3].

VI рівень інституціональної сфери розвитку пов'язаний із формуванням та трансформацією типових моделей поведінки (патернів) суб'єктів господарювання та населення, в залежності від типів та періодів соціально економічного розвитку територій. Переважно, патерни формуються під впливом циклічного розвитку економіки та є практичним відображенням намагання досягнути значимих цілей суб'єктами взаємодії. У період економічного зростання суб'єкти господарювання намагаються досягнути економічного ефекту завдяки масштабуванню або удосконаленню виробництва, здійснюючи для цього значні обсяги витрат, у тому числі й на робочу силу. Зростання доходів найманих працівників внаслідок підвищення їхнього професійно-кваліфікаційних рівня, зростання рівня соціального захисту та впроваджень різноманітних систем стимулювання призводить, з одного боку, до зростання продуктивності праці, а з іншого – покращенню добробуту домогосподарств. У таких умовах населення, платоспроможний попит якого зростає, підвищує попит на продукції і, одночасно, вимоги до якості та доступності споживчих товарів і послуг. У період кризи підприємці намагаються скоротити обсяги витрат, найчастіше у сфері найманої праці, що проявляється у скороченні зайнятості, поширення проявів незадекларованої праці, зниження рівня реальних заробітних плат, демотивації їхньої активної економічної, соціальної, екологічної та загалом громадянської поведінки.

Для сфери агропромислового виробництва та її впливу на розвиток сільських територіальних громад і мешканців, які в них проживають, на думку багатьох вітчизняних дослідників, найбільш негативним чинником, що впливає на патерни поведінки підприємців та людей є надзвичайно низький рівень формалізації інститутів суспільно-економічної поведінки суб'єктів агропромислового виробництва та сільських територій [4, с. 117-119]. Це потребує значних зусиль органів державної та місцевої влади у напрямі реалізації заходів стосовно мотивації, з одного боку, підприємницьких структур до активної соціально та екологічно орієнтованої поведінки, запобіганню поширенню форм незадекларованої праці, підвищення рівня прозорості

діяльності, соціальної відповідальності тощо. З іншого боку, необхідним є впровадження програм щодо активізації розвитку громадянського суспільства в межах сільських територій, що матиме позитивний вплив як на розвиток громад, так і підприємницьких структур, сприятиме зниженню рівня зневіри сільських мешканців у ефективності своєї діяльності, формуватиме більш реальні очікування до неї тощо.

VII рівень є найбільш динамічним рівнем інституціональної сфери розвитку оскільки в його межах відбувається відтворення економічних інтересів, що проявляється у формуванні й реалізації прагнень суб'єктів та їхніми діями щодо отримання економічного, соціального та екологічного ефекту. Реалізація економічних інтересів відбувається, переважно, у короткостроковий період, оскільки базується на наявному рівні розвитку виробництва, реалізації, споживанні товарів та послуг. Попит та пропозиція на товари й послуги є надзвичайно динамічними, оскільки знаходяться під впливом великої кількості внутрішніх та зовнішніх факторів, що зумовлює або швидке коригування інтересів, або ж призводить до змін у діяльності. Тобто відбувається адаптація суб'єктів взаємодії до зміни умов їх функціонування та розвитку, підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. У сфері розвитку агропромислових формувань нового типу та забезпечення ними комплексного розвитку сільських територіальних громад на даному рівні важливим є створення передумов та можливостей, які б забезпечували формулювання реальних та раціональних інтересів суб'єктів цієї сфери господарювання макро-, мезо- та мікрорівня. Це своєю чергою зумовлюватиме підвищення ефективності планування, накопичення й використання ресурсів, виробництво та реалізацію товарів, що відповідають сучасному споживчому попиту. Для сільських територіальних громад це буде проявлятися у планомірному досягненні довгострокових цілей шлях здійснення ефективного оперативного планування, накопичення власних ресурсів та можливостей, а також у формуванні такої системи взаємовідносин з місцевими підприємцями та населенням, яка б запобігала виникненню ризиків їхньої діяльності, забезпечувала раціональне вирішення суперечностей, сприяла досягненню всіма суб'єктами економічної, соціальної та екологічної ефективності, підвищення територіальної згуртованості.

Висновки і пропозиції. На сучасному етапі розвитку України, необхідність удосконалення інституціональної сфери розвитку агропромислового виробництва та сільських територій передусім пов'язана з наслідками війни проти України. Воєнні дії охопили значні території, які мали переважно агропромислово спеціалізацію та призвели до втрати ними значної кількості ресурсів:

- людських – що пов'язано із загибеллю людей та від'їздом частини населення до регіонів, віддалених від зони бойових дій, у тому числі й за кордон;
- виробничих – унаслідок знищення будівель, машин та обладнання підприємств, задіяних у сфері сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та інфраструктурних об'єктів

- природних – через масштабне мінування території, залишення великої кількості небезпечних вибухових предметів, будівництво фортифікаційних споруд.

Відповідно, у великій кількості регіонів з агропромисловою спеціалізацією, які були окуповані, відновлення їх економічних, соціальних та екологічних можливостей необхідно буде починати заново. Однак розуміння та сприйняття недоліків уже існуючих системи розвитку агропромислового виробництва й сільських територій дає підстави стверджувати, що таке відновлення слід починати в напрямку створення агропромислових формувань нового типу та побудови удосконаленої системи взаємовідносин у межах сільських територій. До того ж необхідно враховувати нові цінності, мотивації та типи поведінки українців, які виявились і розвинулись у процесі облоги та визволення нашої країни від окупантів.

Запропоновані напрями удосконаленої інституціональної сфери розвитку агропромислового виробництва дає можливості розробити концепцію реформування розвитку даного сектору економіки та його взаємодії із сільськими територіями. З урахуванням наслідків війни, розробку та впровадження нових або удосконалених інституціональних засад слід починати з найбільш динамічних практичних рівнів запропонованої сфери, що дасть можливість, з урахування власного та зарубіжного досвіду, у подальшому здійснювати планомірну трансформацію агропромислової сфери за всіма інституціональними рівнями.

Список використаних джерел

1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; за наук. ред. В. В. Борщевського. – Львів, 2012. – 216 с.
2. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. Гальчинський // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 4-17.
3. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні [Електронний ресурс]. – К.: НІСД, 2014. – 45 с. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-11/agrosektor-0d6bd.pdf>.
4. Бутко М. П. Методологічне стратегізування регіонального розвитку в умовах модернізації інституціонального базису української держави / М. П. Бутко, Ю. П. Харченко // Регіональна економіка. – 2020. – № 4(98). – С. 13-23. – DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-4-2>.
5. Бутко М. П. Європейський досвід інституціоналізації агропромислового комплексу у контакт з процесами розвитку сільських територій / М. П. Бутко, Ю. П. Харченко, О. І. Расказов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2022. – Вип. 6(158).
6. Регіональна економіка : підручник / за заг. ред. М. П. Бутка [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 512 с.
7. Харченко Ю. П. Основні напрями оптимізації територіальної організації господарства України в умовах воєнних дій [Електронний ресурс] / Ю. П. Харченко // Progressive research in the modern world. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. VoScience Publisher. – Boston, USA, 2022. – Pp. 21-27. – Режим доступу: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-research-in-the-modern-world-1-3-12-2022-boston-ssha-arhiv>.

References

1. Borshchevskiy, V.V. (2012). *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine]*.
2. Galchynskiy, A. (2012). Ekonomichnyi rozvytok: metodolohiia onovlenoi paradyhmy [Economic development: the methodology of the updated paradigm]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, (5), 4-17.
3. Stratehichni napriamy instytuttsiinoho zabezpechennia rozvytku ahrarynoho sektoru v Ukraini [Strategic directions of institutional support for the development of the agricultural sector in Ukraine]. (2014). NISD. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-11/agrosektor-0d6bd.pdf>.
4. Butko, M.P., & Kharchenko, Yu.P. (2020). Metodolohichne stratehizuvannia rehionalnoho rozvytku v umovakh modernizatsii instytuttsionalnoho bazysu ukrainskoi derzhavy [Methodological strategizing of regional development in the conditions of modernization of the institutional basis of the Ukrainian state]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 4(98), 13-23. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-4-2>.
5. Butko, M.P., Kharchenko, Yu.P., & Rasskazov, O.I. (2022). Yevropeiskiy dosvid instytuttsionalizatsii ahropromyslovoho kompleksu u kontakti z protsesamy rozvytku silskykh terytorii [European experience of institutionalization of the agro-industrial complex in contact with the development processes of rural areas]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 6(158).
6. Butko, M.P. (Ed.). (2014). *Rehionalna ekonomika [Regional economy]*. NADU.
7. Kharchenko, Yu.P. (2022). Osnovni napriamy optymizatsii terytorialnoi orhanizatsii hos-podarstva Ukrainy v umovakh voiennykh dii [The main directions of optimization of the territorial organization of the economy of Ukraine in the conditions of military operations]. Progressive research in the modern world. *Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference* (pp. 21-27). BoScience Publisher. <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-research-in-the-modern-world-1-3-12-2022-boston-ssha-arhiv>.

Отримано 25.01.2023

UDC 332.13

Mykola Butko

Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Economist of Ukraine
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: butko.mykola@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Yulia Kharchenko

PhD Sciences in Public Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: ycharhenkoyp@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>

Valery Kolosha

PhD in Economics
director of PSP "Piskivske" of Chernihiv region (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: kolosha.v.p@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8312-8389>

Oleg Rasskazov

graduate student of the Department of Management and Civil Service,
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: oleh.passkazov@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>

INSTITUTIONAL BASIS FOR STRENGTHENING THE INFLUENCE OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES ON THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIAL COMMUNITIES

The development and implementation of significant institutional changes in the functioning of agro-industrial production and the development of rural areas became extremely relevant during Russia's military aggression and will be one of the main tasks of the country's post-war reconstruction. The authors of the article see the need for changes in the regulatory and legal field, the use of support tools at both the state and regional levels, the creation of an open and accessible information sphere, the formation of institutions that contribute to the development of the agro-industrial complex of Ukraine, as one of the most relevant segments of the national economy, which provides the appropriate level of food security of the regions and the state in general, and also forms its significant export potential. The authors of the article define the main maxims of the implementation of the improved institutional sphere of development of new production and territorial formations.

The article states that solving the problem of food security both at the national and global levels primarily depends on the effectiveness of the use of mechanisms to ensure the functioning of the agrarian sector of the economy and related areas through the modernization and improvement of the 7 main levels that form the institutional sphere of development. which are distinguished by the degree of their stability and duration of existence.

The authors note that, in a large number of regions with agro-industrial specialization that were occupied, the restoration of their economic, social and ecological capabilities will have to be started anew, and such restoration should be directed to the creation of a new type of agro-industrial formations and the construction of an improved system of relationships within rural areas. taking into account new values, motivations.

Key words: *institutionalization; institution; regional development; agro-industrial complex; rural areas; production-territorial formations.*

Fig.: 1. References: 7.